

KAREL LEGER

BALADA O MRTVÉM ŠEVCI
A MLADÉ TANEČNICE

Zde byl autorskoprávně
chráněný obsah, který
není možno zpřístupnit.

KOLÍN 1934

Zde byl autorskoprávně chráněný obsah, který

není možno zpřístupnit.

Přes náves za humna do polí
muzika vesele hlaholí,
basa a skřipky a píšťaly
dlouho už na chasu volaly.
Zní ohlas muziky přes pole širá,
za obzor zapadá, v daleku zmírá, –
jak umí hudba ta lákavě zvat!

Do šera večera pěšina bílá
z olšovi nad mlýnem se klikatila, –
vidíš-li bílou tam sukýnku vlát?
Jde hezké děvčátko, černé má oči,
červené pentličky ve vrkoči,
pospíchá, pospíchá, ňadra se dmou,
hebounké tvářičky purpurem žhou, –
hudba zní! V kole se všechno už točí!
Pospíchá, pospíchá, – u cesty teď
nizounká mihla se zeď.

A za ní kříže se zvedají řadou
a hrozí do šera ramený černými,

na rovy zarostlé pod nimi
dlouhé a smutné stíny se kladou.
Eh, což ti mrtví! ti pokojně spí,
ni skočná polka jich nevzbudí!

Amálka pospíchá, sukýnka vlaje,
z daleka muzika láká a hraje,
nožky už tančí, tváře jí žhou,
pod těsným živůtkem ňadra se dmou.
S horkého čela si shrnula vlasy.
Hle, v černých kadeřích chyběl jí květ, —
to cestou jej ztratila asi!
Mrzutě dívka se ohlédla zpět.
A jak se pěšinou nazpátek dívá,
za zdí tam růžový proutek se kývá,
a na něm rozkvétá krvavý květ.
Na hrobě propadlém, zarostlém travou,
nikomu nekvete, zítra snad
dojista větrem by spadl a svad.
Hodila Amálka svévolně hlavou,
utrhla, do vlasů zapletla květ,
ze hrobu vyrostlý květ,
tu růži krvavě žhavou —
a zase poskočí a dá se v let,
až bílá sukýnka ve větru vlaje —
vesele z daleka muzika hraje!
Ale ať hraje, jásá a zní,
tam za zdí mrtví se nevzbudí!

Šla chvilka za chvilkou. Půlnoc už byla,

přes pole, přes dlouhé záhony obilí,
kde klasy hedvábným šumem se vlnily,
měsíčná záře se rozproudila.

A ještě muzika v daleku hrá,
taková bujná a vášnivá,
ve stínech půlnočních doznívá!

Amálka, umdlena divokým vírem,
z náručí hochů se vyrvala již,
pěšinou zamihla v poli se širém,
běží a běží – kol smutná je tiš.

V prsou však děvčeti srdéčko bije,
a hlavou veselé jdou melodie,
na rtu jí pohrává smích,
v hlubokých očích jí plaménky hoří,
tvářičky do temna rdí se, a v nich
důlky se rozmilé tvoří.

Pospíchá k domovu. U cesty teď
nizounká mihla se zeď.

V měsíčné záplavě kříže se černají řadou,
a černé stíny se u pat jim na rovy kladou.

Amálka proběhnout rychle jen chtěla,
ne, strachu neměla, mrtvých se nebojí,
ať spí tam pod drnem v pokoji!

Křížek jen nedbale dělá.

Šlehla tam přece však očima stranou.
Hle, bílé plaménky po hrobech planou,
ze země potichu tryskají.

A na zdi zbořené u cesty na kraji
sedí kdos skrčený, do dlaní hlavu svou chýle,
měsíční paprsky bílé
skrz na skrz tělem se kmitají.

Zde byl autorskoprávně chráněný obsah,
který není možné zpřístupnit.

Krev stydla v Amálce a hrůza jala ji,
nohy jí poklesly, v očích se zorničky šíří,
srdéčko zatlouklo, v hlavě to víří.
Ten na zdi náhle teď hlavu svou zved',
kalnýma očima k Amálce hled',
zsinalý obličej obrátil k ní
a zří,
kalnýma očima strnule zří.
Šedé má vlasy a prořídle jsou,
ostré a protivné rysy,
věneček vousů má pod bradou,
šaty jak za dávna nosili kdysi.
Zelený kabát mu s ramenou visí.

Jak líně nohama ve vzduchu klátí,
holenní kosti v nich z daleka znáti.
„Dlouho se nevracíš!“ skuhrat se jal,
v páteři kosti mu zaskříply temně,
jak hlavou zakýval. „Pojď blíže ke mně,
já jsem už před chvílí ze hrobu vstal,
z mrtvého, smutného stínu!“

A prsty suchými setřásal
s kabátu nažloutlou hlinu.

Jak vrostlá do země Amálka stála,
chvěla se úzkostí, dechnout se bála,
v žilách jí srážela mladá se krev.
„Proč jsi mně utrhla růžičku s hrobu?“
vykřikl najednou hrozný ten zjev,
viděla v očích mu zablýsknout zlobu —
„proč jsi mně utrhla jediný květ,
který mi popřál ten nevlídný svět?“

Vydechla sotva, jak hrůzou se chvěla:
„Já nevěděla!“ —

Čím déle hleděla jemu v líce,
známým jí zdál se být víc a více.

A jak se potichu se zdi teď smekl,
opravdu mrtvého poznává.

Je to on! je to on! Kdo by to řekl?
a strach s ní napolo spadává.

Vždyť je to — Pánbůh ví! — jen mistr Dratvička.

Když byla Amálka maličká,
botky jí dělával zapínací.

Proč se teď najednou z hrobu vrací?

Býval to mládenec starý a mrzutý,
s kladívkem ku práci celý den sehnutý
u okna seděl a tepal a žmolil,
nemluvný, plachý a stydlavý,
s děvčaty hledati zábavy
nikdy si za živa nedovolil.
Teď stojí a hlavou plesnivou kývá,
do hezkých tváří se Amálce dívá.

A když jej viděla nehybně stát,
ty vážně stažené studené rysy,
jak ruce v rukávech bez vlády visí,
jak pod ním chvěje se spuchřelý hnát,
očka jí počala šelmovstvím hrát.

Úlisně prosila: „Pro Boha!
odpusťte, čím jsem vám křivdila, ubohá!“

A mrtvý řekl – tak smutně to znělo:
„Proč jsi mi vzala ten růžový květ?
vrať mi ho zpět!“

Brada se počala lehce mu chvět.

Amálka potichu myslila si:

„Kdo, mistře Dratvičko, kdo že to byl,
kdo vám tu růžičku na hrobě zasadil?
hezounké děvčátko asi?“

Hleděl jí do očí a četl z nich,
co myslí, co značí tajený smích.
„Uhodla's! Když jsem tu, zasypán zemí,
osaměl za tou zdí opuštěn všemi,
přišla sem – mladá a rozmilá –

přišla a na hrob mi růžičku vsadila,
se smíchem veselým pravila :
„Přináším růžičku z lásky ti,
ať se tu ujme a uchytí,
ať ve hrob černý a studený
hluboko zapustí kořeny,
ať v rakvi srdce ti vyssají,
po smrti klidu ti nedají!
Nebudeš, nebudeš klidně spát,
že's nechtěl v životě lásky znát!
že's nezved' kvíteček jediný,
jenž ti kvet' u samé pěšiny!“
Smála se trpce tak. Po mnoho let
růžový keřík mi na hrobě kvet'.
A květ ten krvavě plamenný
hluboko v černou zem zapustil kořeny,
krev moje v těch květech ohnivých!
vyrostly z prsou mých!
Mé jsou to květy!“ – A najednou vztáh'
dlouhé a kostnaté ruce a dychtivě sáh'
po rudém poupěti.
Krvavě svítilo v kadeřích děvčeti.
Chytil a vyrval je, k propadlé hrudi je tiskne,
v očních mu důlcích to radostí blýskne,
ohničky rudé tam počaly plát.

Amálka chtěla se na útěk dát,
ale cos víže ji – úzkostí zmírá,
jediný vlas její, jediný vlásek jen
o stonek poupěte otočen

poutá ji, víže ji – marně se vzpírá,
nemůže přetrhnout hedvábný vlas!
„Pojď bliže!“ slyší jen strašlivý hlas,
„nevíš, jak srdce mé za živa
po lásce toužilo žhavě,
jaká to muka jsou strašlivá
v prsou i v plesnivé hlavě!
A já šel životem bláhový –
tak mnohý kvíteček růžový
u cesty na mne čekat se zdál,
já se ho utrhnout bál!
A jenom touha mi zžiravá zbyla,
hrobová hlína jí neudusila!“

A slyší Amálka trpký a tlumený smích.
Umrlec lačně tak do očí hledí jí,
kol prstů dlouhých a kostnatých
tenounký vlásek si pomalu ovíjí,
a na něm k sobě vždy žádostivěji
přiklání hezounkou hlavičku její,
marně se vzpírá, je bliže a blíž! –
hrobová plíseň jí dusila již.

„O, mistře Dratvičko!“ ručky své spíná,
„nechci jít s vámi! Je chladná tam hlína!
Jsem tolik mladá, chci teprve žít!
Pro Boha! Nechte mne odejít!“
„Neboj se!“ řekl jí, „vždyť já chtěl jen –
ve hrobě neklidný týral mne sen,
ve snách a v stuchlině pod těžkou zemí

po nebi, po hvězdách stýskalo se mi!“

Z daleka vesele muzika hrá,
 opojná, bujná a vášnivá,
 v divoké akordy vyznívá.
„Slyšíš, jak vábivě hudba zní?
Ztlumená touha tak chvěje se v ní,
 jásavé tony, jež letí sem,
 jako by svítily životem.
 Jako bych v dáli, v té mlživé dáli
 slyšel své zapadlé mládí se smát. —
Takhle tak za jitra jedenkrát
 muziky hrály,
 fábory a dívčí vrkoče vlály — —
Poslyš, jak přes pole sladký se přenáší hlas,
 jak by ta chvíle se vracela zas!
Cítím, jak v duté a vypráhlé hrudi
 stará se ozvěna budí — —“
Objal jí ohebný a štíhlý pás. — —

V daleku vesele muzika hrá,
 opojná, bujná a vášnivá,
 v divokých akordech vyznívá.
Po cestě ve svitu měsíce
 dva stíny vznáší se, ve víru kroužíce.
V závratí Amálka zavírá oči,
 v náručí kostlivce dechu již pozbývá,
 ale jak muzika zaznívá,
 poslušně v taktu se točí.
Hudba zní divoko, divoko, divočeji,

akordy v paprscích luny se chvějí.
Amálka tanci se oddala celá,
hudba ji vášnivě opíjela.
A tančí a tančí – lhostejno s kým,
až bílé sukně se rozlétají,
až dlouhé vrkoče ve vzduchu vlají,
v modravém přívitu měsíčním.

Zde byl autorskoprávně chráněný obsah,
který není možné zpřístupnit.

Najednou zaslechla, kosti jak zachřestí.
Vytřeští oči a vidí – neštěstí!
Plesnivá lebka se tanečnicku
s páteře smekla v tom okamžiku,
někam se kutálí do trávy.
V zeleném kabátě při každém skoku
kosti mu skřípají v boku,
a prázdné dlouhé dva rukávy
do kola lítají v divokém reji –
mrtvý se propadá v náruči její!

Vykřikla hrůzou a zdrcena stane, –
 pozdě již! Po cestě kosti jsou rozsypané.
Hnedle je po zemi hledat se jala,
 zakryla kostičky kabátem zeleným,
 ten kvítek růžový uvadlý přidala k nim
 a nad tou hromádkou potichu lkala:
„Hle, mistře Dratvičko, co jsem vám udělala!
Vidíte, bláhový, vidíte,
 proč vy už raději nespíte?“ –

V tom cosi lehtá ji na hebkém líčku.
Paprsek sluneční pad' ve světničku –
Amálka protírá oči.
Ach, Bože, Božičku, vždyť už je den!
Zlekána s postýlky skočí.
Jaký to hrozný byl sen!
Divokým tancem se doposud hlava jí točí,
 krev proudí bouřlivě, a nožky její
 klesají mdlobou a pod ní se chvějí.
Dosud však v paměti hudba jí hrá,
 taková sladká a vášnivá,
 tichounko, tichounko doznívá . . .

Zde byl autorskoprávně chráněný obsah,
který není možné zpřístupnit.

D O S L O V

Místo Karla Legra ve vývoji českého baladistického umění po Nerudovi i Vrchlickém a před Sovou zbývá teprve vyšetřiti, ale, až se to stane, vysvitne i v tomto úseku, kde doposud význam jaderného kolínského básníka nebyl vůbec shledáván, význačná osobitost jiskrného realisty, celkem ještě nedoceneného. Pravděpodobně bude pak vervní autor veršovaných fantastických povídek z prahu nového století postaven nikoliv rovnocenně po bok epikovi osmdesátých let, který za Nerudovy patronance a v marném zápasu o českého Oněgina básnil své trochu melancholické, trochu ironické příběhy všedního života, nýbrž spíše vysoko nad něj. Marně na to čekal Karel Leger, v nejlepších svých tvůrčích letech kritikou vůbec opomíjený, stejně marně jako se ohlédal, kdo ocení vypravěčské brio jeho životem kypivých románů a povídek, psaných vyspělým perem umělce-realisty. Majít pozdní epické kusy Legrovy vedle trvalých znaků vši jeho produkce, vedle spolehlivé prožitosti a ostrého pozorovatelského daru, navíc ještě jeden základní rys, vlastní jen baladikům z boží milosti. Jest to pronikavý pohled do záhady života, která se otvírá hlubokou tůní pod klidnou hladinou skutečnosti a vábí k sobě slibem dobrodružství, poselstvím záhrobí, vnadou smrti; zde realista bystrých smyslů a střízlivého rozumu vstupuje do okruhu irraciálna, aby z něho těžil básnický. Nepotřebuje ani tradičního baladického aparátu, ani složité demonologie, nýbrž odhaluje možnosti styku s nadpřirozeným světem na samém pomezí všední skutečnosti, v hranicích domova, v klidném Polabí pod svou milou středočeskou oblohou, leda zakrytou mohutnými perutmi noci. Leckdy i s mírnou ironií konstatuje na konec, že stíny, které hmotně zhoustly ve chvíli děsivé inspirace a v zápětí se propadly do nicoty, byly leda jen přeludem

rozpálené hlavy a tušivého srdce. Ale jejich vrátkým obrysům dodalo právě názorné a syté básnické slovo dravé naléhavosti a tanečního rytmu, v němž neodbytně víří; nevěří-li v tyto démonické mátohy básník sám, nutí sugescí svého podání své čtenáře, aby v ně uvěřili.

Vedle „Cikánky“ stojí na vrcholu baladistických skladeb Legrových „Balada o mrtvém ševci a mladé tanečnici“, již autor postavil r. 1904 v čelo a do titulu „rozmarňých básní“, ale toto označení není zcela přilehavé, neboť rozmar, kmitající se v svěžím přednesu, nezasahující však do podstaty balady, jest pouze jedinou, ne právě rozhodující složkou tohoto mistrovského dílka Legrova. Baladická osnova jest složitější, než by se na pohled zdálo a snad i než byl původní záměr básníkův; pod rukou se látka Legrovi prohlubovala a tím nabývala i přízvuku tragického. Dalo by se souditi, že v základní koncepci ovládala děj mladá, vášnivá tanečnice Amálka, nesoucí s sebou celé opojení vířivé venkovské muziky a odhodlávající se v této lehkomyšlné náladě k nevinné svatokrádeži na hřbitově. Byla tu vina lehkoduché dívky, za níž následoval trest spíše postrašující než skutečně strašlivý, tanec s umrlcem, z jehož rovu utrhla si Amálka růžičku, aby tak doplnila kvetoucí svůdnost svého svátečního zjevu. Nevelká vina na cestě k muzice, nevelký trest na cestě z muziky. Onde vábíci taneční hudba a závratný vír v náručí tanečnicků před očima, tuto oheň rozkošné vzpomínky a kouzlo doznívající melodie v údech i v srdci, takže není divu, že Amálka ochotně přijímá i výzvu nebožtíkovu, aby se s ním pustila do kola a s ním křepčila tak dlouho a tak divoce, pokud stačí síly zchátralého a vrátkého nebožtíka. „Hudba zní divoko, divoko, divočeji, – akordy v paprscích luny se chvějí, – Amálka tanci se oddala celá, – hudba ji vášnivě opíjela. – A tančí, tančí, lhostejno s kým, – až bílé sukně se rozlétají, – až dlouhé vrkoče ve vzduchu vlají, – v modravém přívitu měsíčním.“ V této základní koncepci ustupuje postava mrtvého ševce, mistra Dratvičky, celkem do pozadí: vina na něm spá-

chaná není ani zvláště závažná ani zvláště individuální, a tančí-li Amálka v noci na hřbitově za trest, ale zároveň také k prodloužení vlastní rozkoše, jest jí opravdu lhostejno s kým, ba, dokonce požitek z pokračování v tanečním víru převyšuje u ní hrůzu z příšerného partnera, klapajícího do taktu suchými lokty i hnáty.

Již z tohoto hlavního dějového obrysu jest patrné, kterého mistra si Karel Leger zvolil na své baladické cestě: z velké domácí tradice si vybral nikoliv Erbena, nýbrž Nerudu. Přísný etický rys Erbenův jest mu docela cizí. Amálčina vina jest tak skromničká, že se ve smírném osvětlení posvícenského veselí ani vinou nezdá, a trest, který následuje, nahání sice mladistvé hříšníci hrůzu, ale zároveň přináší jí okouzlení. Tato ohnivá černo-
oká krasavice žhoucích tváří a dmoucích ňader, žádostivá a marnivá, není ani příliš horlivou křesťankou ani asketkou kárného svědomí, jako baladické hrdinky Erbenovy. Jest z rodu nerudovských tanečnic, které hudbě a reji propadají jako osudu, nacházejíce tu smysl svého mladistvého bytí a zapomínajíce pro tuto rozkoš na všecek zákon a mrav: vzpomeňme jen na Nerudovu baladu prózou z „Povídek malostranských“, „U tří lilí“ – táž intonace taneční rozkoše a hrůzy zároveň! Legrova balada neroste po erbenovsku z konfliktů mravních a na potvrzení etických zákonů, vepsaných křesťanstvím do srdcí, nýbrž vyvíjí se po nerudovsku z naruživostí lidských, vzpírajících se ve vášnivém sebepřecenění běžnému řádu; připomeňme si dráhu, jež v baladistice Nerudově vede od „Jeníka“ z „Knih veršů“ až po „Baladu zimní“!

Když se Amálka tanečnice vrací z muziky po půlnoci mimo hřbitov, kývá na ni se zbořené zidky skrčený nebožtík, jehož rysů a podoby nejdříve nerozeznává, a patrně i básníkovi mistr Dratvička byl zprvu jen schématickou postavou beztvárnou a nevýraznou, pouhým nositelem děsivé odplaty za lehkomyšlnou vinu. Ale právě tu ukázal Karel Leger své baladistické a zároveň psychologické umění, že tomuto lhostejnému umrlci

dovedl dodati nejen osobní výraz, ale i kus tragického osudu a i tragické viny, přesahující daleko nahodilý hřích Amálčin. Růžička, kterou dívčina utrhla na Dratvičkově hrobě a jež se na jejích mladistvých plných ňadrech zaskvěla jako rajský květ, byla pro nebožtíka kvítkem pekelným. Vyrostla z jeho srdce a napila se z jeho krve, trestem za to, že mrzutý panic se vždy odvracel od života a pohrdal dary lásky: proto mu odepřen věčný klid, proto ssaje růžový keř vyčítavě sílu z žil umrlcových. Jako osudový amulet položil se růžový květ mezi dva protichůdce, mezi dívku nenasytnou života a umrlce nevrle přeslechnuvšího života hlas, mezi tanečnici, povolující ochotně každé touze své zdravé a mladé bytosti, a vychladlého starce, zžíraného přes hrob marnou a neukojitelnou touhou, mezi mladou horkou ženu, která má celý osud před sebou, a kostlivce vysušeného krutou lítostí nad tím, že lidského osudu v ničem nenaplnil. Tancem o růži, k němuž dochází na hřbitově v noci mezi partnery tak nerovnými a do něhož se Amálka slepě a dychtivě vrhá, nevyrovnává se ani tak malá vina dívčina na mrtvém, jako těžká vina Dratvičkova na životě— proto z reje vstává dívka rozjařena a zdráva, kdežto ze starého nevlídného mládence nezůstává po tanci než hromádka kostí pod zeleným kabátem a uvadlým kvítkem růžovým.

Lidové pojetí obvykle přísné a neúprosné bylo by jistě stanulo na straně Dratvičkově proti Amálce a promíjejíc umrlci vinu na životě, bylo by káralo a trestalo mladou krásku za vinu na nebožtíku. Ne tak básník: chápe a miluje život příliš, aby neoslavoval každý jeho živelný projev a aby nezavrhoval co nejrozhodněji ty, kdož se na životě prohřešili. I nestačilo Legrovi, aby ubohého Dratvičku nakreslil životně s pozadím tragickým, nýbrž vyřkl nad ním svou baladou soud, nerudovský to soud nad tím „kdo hluchó kvetl, bez ovoce přejde, kdo bez vzkříšení pod tu hroudu sejde . . .“ Chvalořečí vítězného vitalismu, nesoucího se přes hrob a trestajícího své rouhače, se stává „Balada o mrtvém ševci a mladé tanečnici“ zcela v duchu

kladného a pozemského pozitivismu, jaký vane vší tvorbou Karla Legra a jeho generace.

Jestliže ve zbytečném, ač graciousně střiženém závěru, kde se Amálčino noční dobrodružství vykukuje jako pouhý sen a to ne pod zídkou hřbitovní, nýbrž v sedničce dívčině, vystrkuje tento pozitivismus příliš okatě své růžky, musíme to považovati celkem za slohovou poruchu a kaz balady. Ale Karel Leger jako by se hned sám v zápětí opravoval: živelná intonace taneční a hudební se zase ozve, táž intonace, která jako podvědomá vlna ovládala celou skladbu, hrála jejími daktyly a nepravidelně raženými rýmy, lisajíc se a vábíc. Právě pro tuto hudební intonaci a pro osudově démonický prvek našel v „Baladě o mrtvém ševci a mladé tanečnici“ brzy po jejím vydání již před třiceti lety upřímnou zálibu hluboký znalec básnických tajemství, Otakar Theer, jinak celkem lhostejný k Legrovu dílu slovesnému.

ARNE NOVÁK

KARLA LEGRA

BALADA O MRTVÉM ŠEVCI A MLADÉ TANEČNICE

s kritickým doslovem Arna Nováka vytištěna Průmyslovou tiskárnou
v Praze za dozoru M. Kalába písmem střední Didot na holandském
papíře.

Graficky upravil a pěti mědirytinami vyzdobil Cyril Bouda.

Na milou vzpomínku sedmdesátýchpátých narozenin básníkůvých v měsíci
září 1934 vydal ve 300 výtiscích Josef Zach v Kolíně.